

УДК 323.21

DOI: 10.35432/tisb292023289645

ЯК ВІЙНА ВПЛИВАЄ НА РІВЕНЬ ДОВІРИ ДО ВЛАДИ: ЕФЕКТ “RALLY AROUND THE FLAG”

Князєва Олена Володимирівна

кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри місцевого самоврядування та
розвитку територій

Національний університет «Одеська політехніка»

<https://orcid.org/0000-0001-5625-768X>

Важкі часи породжують згуртованість... Політологи в 1970-х роках назвали стрімке зростання суспільної підтримки ефектом “згуртованості навколо прапора” («rally-round-the-flag»). Суть теорії полягає в тому, що люди, як правило, об’єднуються разом і об’єднуються за свого чинного керівництва, коли відчувають загрозу з боку зовнішніх сил. Цей ефект не обмежується конфліктами та війнами. Він також спостерігався під час спалаху пандемії Covid-19. Так, наприклад, рейтинги президента Франції Еммануеля Макрона, прем’єр-міністра Італії Джузеппе Конте, прем’єр-міністра Нідерландів Марка Рютте та прем’єр-міністра Великобританії Бориса Джонсона значно зросли протягом кількох тижнів першої хвилі коронавірусу. Тенденція об’єднуватися перед обличчям зовнішньої загрози принесла користь широкому колу лідерів.

Це явище було вперше досліджено політологом Джоном Е. Мюллером і з 1970-х років активно досліджується. У 1960-х роках Річард Нойштадт (1960) і Кеннет Вальц (1967) були першими вченими, які звернули увагу на очевидний зв’язок між популярністю президента та міжнародними подіями. У 1973 році Джон Е. Мюллер розширив цей зв’язок. У книзі «Війна, президенти та громадська думка» (1973) Мюллер висловив ідею ралі-ефекту і був першим, хто операціоналізував цю концепцію [1]. Після того, як Мюллер представив теорію ефекту “згуртованості навколо прапора”, вона залишилася невід’ємною частиною літератури, зокрема про громадську думку та зовнішню політику. Американські дослідники Хетерінгтон і Нільсон у статті “Анатомія ралі-ефекту” вказують, що пояснення цього ефекту можна узагальнити за трьома основними школами [2]. По-перше, «школа патріотизму» постулює, що під час міжнародної кризи громадяни гуртується (об’єднуються) навколо президента який є антропоморфним символом національної єдності [2, с. 37]. Представник “школи патріотизму” Йонг Лі стверджував, що “президент стає центром нації у період кризи, символізуючи національну єдність і владу” [3]. Напроти, представники “школи лідерів громадської думки”, які критикували “школу патріотизму”, як теоретично необґрунтовану, стверджували, що ралі ефект є результатом відсутності критики з боку членів опозиційних сил. Третє, альтернативне пояснення, стосується народного гніву, припускаючи, що ефект згуртованості підживлюється бажанням відплати [4].

Мюллер вважав, що громадськість підтримає президента, бо боїться зашкодити шансам нації на успіх, виступаючи проти нього, і що в такі моменти президент має можливість виглядати могутнім і викликати патріотичну реакцію серед населення. Для Мюллера лише міжнародні події були здатні об’єднати націю в цілому та створити ефект згуртування, внутрішні кризи мали принаймні таку ж ймовірність погіршити розбіжності, як і покращити їх. Його прогноз полягав у тому, що популярність президента буде постійно падати протягом його терміну [1, с. 213]. Мюллер також підкреслив взаємозв’язок між кумулятивними жертвами з часом і неминучим зниженням підтримки - «гіпотеза жертв». Він висунув теорію про те, що громадська підтримка буде зменшуватися у зв’язку з неухильним

зростанням жертв, і стверджував, що громадськість найбільш чутлива до жертв на початку конфлікту та зменшується в міру того, як втрати з часом зростають [1, с. 266]. Він також стверджував, що громадськість підтримає війну тоді і тільки тоді, коли події війни гарантують, що витрати на військові дії переважають передбачувані вигоди від успішного результату. Практично всі відповідні дослідження, проведені після Мюллера, виявили, що міжнародні події спричиняють короткострокове зростання підтримки чинних керівників, надаючи їм основу для негайних дій. Таким чином, вважається, що ефекти ралі виникають, коли події мають міжнародний характер, безпосередньо стосуються національних лідерів і є “специфічними, драматичними та чітко сфокусованими” [1, с. 21]. Однак подальші дослідження поставили під сумнів важливість ефекту зростання в поясненні значних варіацій популярності президента.

Розглянемо як змінився рівень довіри до Президента України під дією фактору «війна», а також подивимось, наскільки змінився рівень довіри до окремих політичних інституцій. Українське суспільство протягом останніх десятиліть залишалося одним з найбільш незадоволених і найбільш недовірливих у Європі. Причиною такого становища вчені і практики вважають постійні переструктурування політичного простору в Україні. Кожна політична сила, отримуючи кредит довіри на виборах, намагається узаконити свої ідеї суспільно-політичного розвитку країни, нівелюючи при цьому всі інші [5, с.709]. Під час президентства В. Януковича, рівень довіри до уряду складав 24 %. На початку президентства П. Порошенка з'явилися ознаки того, що глава держави почав відновлювати довіру громадян, адже на той час 24 % мешканців були впевнені в уряді і 48 % схвалювали роботу Президента. Однак рівень довіри до влади почав стрімко падати, оскільки українці побачили, що влада не в змозі успішно провести реформи у різних галузях. У результаті вже з 2015 р. рівень довіри українців до влади не перевищував 14 %. Станом на 2019 рік українці мали найнижчий рівень довіри до уряду у світі. За результатами дослідження міжнародної асоціації Gallup, лише 9% громадян країни довіряли владі [6]. У 2022 році відповідно до соціологічного опитування Фондом «Демократичні ініціативи» попри випробування війни довіра українців до державних та соціальних інститутів стрімко зросла. У порівнянні з результатами опитування Фонду «Демократичні ініціативи», отриманими у серпні 2021 року, станом на серпень 2022 року серед українців зріс баланс довіри до всіх державних органів та соціальних інститутів, які були включені в опитування [7]. Найвищий рівень довіри в даних серпня 2022 р. мають ЗСУ, ДСНС, Державна прикордонна служба, нацгвардія і Президент. Під час опитування, проведеного в грудні 2022 року, Київський інститут соціології (КМІС) виявив, що “найбільшою довірою в Україні продовжують користуватися Збройні сили, і за останній рік (між груднем 2021 і груднем 2022 років) рівень довіри зріс 72% до 96%. Баланс довіри-недовіри ЗСУ (тобто різниця між часткою тих, хто довіряє, і часткою тих, хто не довіряє) становить +96% (у грудні 2021 році було +60%). Далі йде довіра до Президента України і довіра волонтерам. У грудні 2021 року 27% довіряли Президенту (і баланс був від’ємним -23%, тобто було більше тих, хто не довіряв, ніж довіряв), проте за рік показник зріс до 84%, а баланс наразі становить +80%. У випадку волонтерів довіра зросла з 68% до 84%, а баланс покращився з +57% до +81%” [8].

На думку фахівців, зростання суспільної довіри до Президента свідчить про високий рівень соціальної згуртованості громадян, з одного боку, а з другого боку стрімке зростання рівня довіри Президенту може бути результатом ефекту “згуртованості навколо прапору”. Так відомий український соціолог В. Паніотто зазначив, що “ЗМІ також зіграли свою роль у підвищенні його популярності, зокрема «монополізація телебачення”. Це означало, продовжив Паніотто, що “телеканали, які критикували діючу владу з проросійських позицій, уже закриті, а ті, які не схвалювали її з [проукраїнських] патріотичних позицій, витіснені в Інтернет. Як наслідок, зараз спостерігається... падіння рейтингів усіх інших політиків” [9].

З метою з'ясування структури довіри до політичних інститутів відомий український дослідник Горбачик А.П. провів факторний аналіз, за результатами якого він трактує політичну довіру як таку, що включає дві компоненти [10, с. 350]. Перша компонента, фактор F1, представляє довіру до тих, хто забезпечує економічне та соціальне життя в країні

– парламент, уряд, прем'єр-міністр, поліція, місцева влада і частково Президент країни – фактор «довіра до цивільних» (табл. 1). Друга компонента, фактор F2 – представляє довіру до тих, хто безпосередньо веде збройну боротьбу з ворогом – армія, національна гвардія, Президент і частково прем'єр-міністр та уряд. Він назвав цей фактор «довіра до військових» і звернув увагу на те, що прем'єр-міністр та уряд більшою мірою асоціюються з цивільними, тоді як Президент більшою мірою асоціюється саме зі збройною боротьбою, тобто сприймається більшою мірою саме як Верховний головнокомандувач.

Таблиця 1

Матриця факторних навантажень двофакторного рішення для восьми змінних політичної довіри (Джерело: [10])

Довіра до ...	F1	F2
Верховної Ради	0.768	
уряду	0.744	0.326
прем'єр-міністра	0.652	0.403
національної поліції	0.652	
місцевої влади	0.632	
армії		0.821
національної гвардії		0.710
Президента В. Зеленського	0.366	0.654
частка поясненої дисперсії	32%	25%

Таким чином, ми можемо констатувати, що під дією фактору «війна» довіра до Президента зростає, а значить має місце ралі-ефект. При цьому стабільність такого рівня довіри, породженого ралі-ефектом, навряд чи є високою. Зміни є можливими залежно від розвитку подій на фронтах, часу ведення боїв на території країни, стану економічної ситуації, висвітлення воєнних дій у ЗМІ, активності опозиції тощо. В будь-якому випадку теорія rally around the flag видається найбільш придатною для розв'язання окремого й певного завдання - оцінки впливу міжнародних конфліктів і криз на рейтинг національного лідера.

Список літератури

1. Mueller J.E. 1973. War, Presidents and Public Opinion. N.Y.: John Wiley & Sons Inc. 326 p.
2. Hetherington, M., & Nelson, M. (2003). Anatomy of a Rally Effect: George W. Bush and the War on Terrorism. PS: Political Science & Politics, 36(1), 37-42. doi:10.1017/S1049096503001665
3. Lee, Jong R. 1977. "Rallying Around the Flag: Foreign Policy Events and Presidential Popularity." Presidential Studies Quarterly 7: 252–256.
4. Lambert, A. J., Laura D. Scherer, John Paul Schott, Kristina R. Olson, Rick K. Andrews, Thomas C. O'Brien, and Alison R. Zisser. 2010. "Rally Effects, Threat, and Attitude Change: An Integrative Approach to Understanding the Role of Emotion." Journal of Personality and Social Psychology 98: 886–903.
5. Palagnyuk, Y. (2021). Соціальна довіра до органів публічної влади як фактор розвитку громадянського суспільства. Публічне управління та регіональний розвиток, (13), 699-725. <https://doi.org/10.34132/pard2021.13.07>
6. Губар О. В Україні найнижчий в світі рівень довіри до влади. Deutsche Welle. 21.03 [Електронний ресурс]. URL: <https://www.dw.com/uk/в-україні-найнижчий-у-світі-рівень-довіри-до-влади-дослідження/a-48008771>
7. Довіра до держави: як зберегти національну єдність заради перемоги [Електронний ресурс]. URL: <https://dif.org.ua/article/dovira-do-derzhavi-yak-zberegti-natsionalnu-ednist-zaradi-peremogi>
8. Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021-2022 роках [Електронний ресурс].

– Режим доступу: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1174&page=1>

9. Панченко Ю. Рейтинги Зеленського різко зросли на тлі війни. IWPR[Електронний ресурс]. URL: <https://iwpr.net/global-voices/zelenskys-approval-ratings-soar-amid-war>

10. Горбачик А.П. Війна як фактор зміни структури та рівня довіри // Українське суспільство в умовах війни. 2022: Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.